

Juhlapuhe**Vanhustenviikon juhla, Lapua 6.10.2026****Teppo Ylitalo, Suomen Kotiseutuliiton toiminnanjohtaja**

Arvoiset vanhukset, hyvä vanhustenviikon juhlaväki,

Saako tämän päivän Suomessa sanoa, että vanhus? Onko se jotenkin loukkaavaa, poissulkevaa, rakenteellista syrjintää? Kuitenkin me saamme viettää VANHUSTENviikkoa, jonka pääjuhlan on järjestänyt kaupungin VANHUSneuvosto. Kotimaisten kielten keskuksen mukaan sana vanhus on neutraali vanhaa ihmistä tarkoittava sana, mutta siihen yhdistetään usein mielikuva hauraudesta, sairaudesta tai avuttomuudesta. Myös monet iäkkäät ihmiset kokevat termin alentavana. Monissa suosituksissa neuvotaan käyttämään kunnioittavampia tai neutraalimpia ilmaisuja, kuten iäkäs, ikäihminen, ikääntynyt tai seniori. Me emme halua olla nykyään vanhoja. Vanhuus on jotakin valitettavaa, jolla ei saa loukata pitkään elänyttä ihmistä. Oletko sinä tai ikääntynyt perheenjäsenesi tai ystäväsi vanhus vai toivotko että sitä ei sanottaisi ääneen? Tähän kysymykseen kiteytyy paljon siitä, mitä me ajattelemme vanhenemisestä ja ikääntymisestä ja minkälainen rooli vanhuksille tai ikäihmisille yhteisössämme ja yhteiskunnassamme annetaan.

Minä olen monella tavalla väärä ihminen pohtimaan sitä roolia. Tuntuu alamittaiselta. Mitä minä voisin ymmärtää, millaista on elää 70-, tai 80- tai 90-vuotiaana? Hätinä ymmärrän, minkälaista on elää 48-vuotiaana. Äitini on kertonut, että pikkupoikana olin ihmetellyt, että voiko 40 vuoden jälkeen vielä olla elämää? Aika on näyttänyt, että siellä sitä elämää vasta onkin. Ja jotenkin luulen, että jos saa elää, seuraavilla vuosikymmenillä taitaa olla vieläkin enemmän.

Se miksi olen täällä, on Laurilan Leenan syy. Jotta palaute sinne osoitteeseen. Varmaankin se liittyy siihen, että olen pohtinut ja tutkinut paljon Lapuaa ja lapualaisuutta ja pohjalaisuutta, ja työni kautta Suomen Kotiseutuliitossa saan koko ajan miettiä myös yhteisöä, sitä mikä tekee kodin ja kotiseudun erilaisille ja eri ikäisille ihmisille. Silti tuntuu, etten osaa sanoa oikein mitään. Ja puoli tuntia pitäisi saada täyteen. Tuntuu, että pitäiskö laulaa yhteislaulu väliin.

Mutta aloitan pärvöttämisen meidän ajastamme ja meidän aikamme tavasta arvottaa asioita.

Me elämme tällä hetkellä aika pöhköä aikaa. Meillä on enemmän rahaa kuin koskaan, mutta silti me siirrämme jatkuvasti velkojamme lastemme maksettavaksi. Meillä on enemmän mahdollisuuksia kuin koskaan olla yhteydessä ihmisiin matkojenkin päästä, mutta silti me olemme entistä yksinäisempiä. Meidän elämämme on täydempää kuin koskaan, mutta silti me janoamme elämyksiä ettemme vain jäisi mistään paitsi. Totuudesta on tullut suhteellista ja asioista liian usein mustavalkoisia.

Me elämme murrosaikaa, jota leimaavat epävarmuus, turvattomuus ja epäluottamus sekä yksilöiden että yhteisöjen ja yhteiskunnan tasolla. Julkista keskustelua leimaavat valtiontalouden leikkaukset ja turvallisuus. Varsinkin tällaisena murrosaikana on oleellista kysyä, mitkä ovat ne arvot, joiden pohjalta yhteiskuntaamme kehitetään? Miten löytää yhteinen perusta maailmassa, joka on pirstoutunut samanmielisten kupliin ja kasvaviin vastakkainasetteluihin?

Niin kuin professori Liisa Keltikangas Järvinen on viime aikoina painokkaasti alleviivannut, meidän aikamme riivaus on yliyksilöllisyys. Meidän ajatusmaailmamme lähtee liikkeelle omasta navasta, ”minä” on kaiken keskiössä. Minulle kuuluu, minulla on oikeus, minä haluan, minä voin.

Niin että mitä niistä muista? Mitä niistä, jotka eivät enää jaksa, pysty tai osaa? Mitä niistä, jotka ovat minun tielläni, mitä niistä jotka eivät pysy minun matkassani, tee niin kuin minä haluan, ajattele niin kuin minä ajattelen. Mitä niistä?

Tänä päivänä, ehkä enemmän kuin koskaan, me tarvitsemme vakuutusta ja tunnetta, että minun lisäksi on me. Sillä silloin kun me emme enää tunne kuuluvamme yhteisöön ja yhteiskuntaan, kun jäämme yksin, syrjäydymme, radikalisoitumme tai luovumme yhteisestä toivosta, silloin me olemme ongelmissa. Ne ongelmat maksavat rahaa, mutta mikä vielä tärkeämpää, ne maksavat ihmisiä ja hyviä elämiä. Siksi me tarvitsemme niitä,

jotka huomaavat muutkin, niitä jotka välittävät. Siksi me tarvitsemme meitä, eikä vain minua. Siksi me tarvitsemme vanhusneuvostoa ja vanhustenviikkoa.

Mutta on pakko tunnustaa, että niin viisaita ja niin rikkaita ja niin vapaita kuin me olemmekin, me olemme samalla tyhmiä, köyhiä ja näköalattomia. Meillä on rahaa, paljon rahaa, me tuotamme sitä sellaisella vauhdilla ettei ole ennen nähty. Mutta silti tuntuu, että meillä ei ole rahaa siihen tärkeimpään. Mihin se oikein menee?

Ongelman muodostuu siitä, että me mittaamme kaikkea rahalla. Kaikella on rahallinen arvo tai se voidaan muuttaa sellaiseksi. Se vie meidät täysin harhaan, koska se tekee rahasta meidän elämämme päämäärän. Että jos on rahaa, on kaikkea muutakin. Jos ei ole rahaa, ei ole oikein mitään. Se on surullinen kuva meidän ajastamme, mutta valitettavan tosi. Me ajattelemme, että vaikkapa vanhustenhoidon ongelmat, nuorten syrjäytyminen tai yhä yleistyvät kaikkien ikäluokkien mielenterveysongelmat voidaan hoitaa rahalla. Kunhan vain laitetaan lisää rahaa, niin kaikki muu ratkeaa. Ja kun ei ratkea, me olemme ihmeissämme ja syytlemme toisiamme.

Ongelma on siinä, että rahalla ei voi paikata sitä köyhyyttä, mikä meidän aikaamme vaivaa. Me elämme palveluyhteiskunnassa, jossa julkishallinto tuottaa meille suoritteita eikä kokonaisvastuuta. Näin monta pilleriä, näin monta taksikyytiä, näin monta ruokaa, kunhan vain täytät nämä ja nämä ehdot. Että kunhan vain on tarpeeksi rahaa, niin kaikki on hyvin. Ja silti ei ole. Ja me ihmettelemme, että miksi ihmeessä. Sillä yksinäisyyttä ei voi eikä pidä ratkaista sillä, että annetaan sellainen pilleri, ettei tunnu yksinäiseltä tai miltään muultakaan. Huumeongelmaa ei pidä ratkaista sillä, että rakennetaan käyttöhuoneita, koska muuten niitä käytettäisiin joka paikassa. Edes vanhustenhoidon ratkaisuksi ei riitä se, että lisäämme hoitajamääriä, reseptejä tai kotihoidon käyntejä. Silloin me luomme suoritteita, mutta emme ota vastuuta ihmisestä kokonaisvaltaisesti. Me hoidamme sairautta, emmekä ihmistä. Meillä on kyllä rahaa huolehtia ikäihmisistä, mutta meillä ei ole kokonaisnäkemystä eikä osaamista tehdä sitä.

Meiltä on kadonnut kokonaisvaltainen vastuu ihmisistä ja yhteisöistä. Me olemme tulleet yhteiskuntamme kehityksessä sellaiseen kohtaan, jossa esimerkiksi Rooman valtakunta oli

sen loppuvaiheessa. Siihenastisen maailmanhistorian mahtavin valta ja valtio ei romahtanut valloitusotiin, vaan siihen että se kuihtui sisältäpäin. Ei siihen, että rahat loppuivat, vaan siihen että välittäminen ja ymmärrys elämän tärkeistä asioista loppui.

Kun lukee lehtiä ja seuraa somea, ei voi olla ihmettelemättä, mihin katosivat ihanteet sivistyksestä, kunnon kansalaisista tai edes käytöstavoista. Niitä ei saa rahalla eikä suoritteilla. Niitä saa välittämällä ja arvostamalla elämää ja toteuttamalla näitä ihanteita arjen pienissä teoissa, arjen pienissä kohtaamisissa.

Niin kuin vaikka uimahallissa, jossa olin joku päivä sitten Keski-Suomessa. Siellä työntekijä keskusteli jonkun asiakkaan kanssa pyyhkeenuivausrummun hankkimisesta. Asiakas ihmetteli, että eihän sellaisen hankkiminen paljoa maksaisi ja työntekijä sanoi, että jos tänne hankittaisiin sellainen, kodinkoneliikkeiden mallien hinnan perään saisi laittaa nollan.

Minä mietin pienessä mielessäni, että mitä sillä uimahallin pyyhkeenuivausrummulla tehtäisiin, kun se pyyhe kuivaa kyllä ihan itsestään, pelkästään ripustamalla. Että tätäkö me haluamme tuottaa verorahoilla. Ja sitäkin mietin, että kuinka eriytynyt yhteiskuntamme on. Jokaiseen käyttötarkoitukseen löytyy oma kone, jokaiseen erikoisalaan oma erikoisasantuntija. Ihan vaikka omien vanhempien lääkärikäynteihin peilaten mietin, kuka miettii kokonaisuutta, eikä pelkästään sitä omaa kapeaa erikoisalaansa. Kuka miettii sitä, mitä me ihmisinä kokonaisvaltaisesti tarvitsemme? Kuka miettii, tarvitsemme me oikeasti pyyhkeenuivausrumpua?

Meidän ongelmamme ei ole se, etteikö meillä olisi rahaa. Meidän ongelmamme on se, että meidän rahamme on talouden paisuessa eriytynyt niin moneen pieneen erikoisalaan, että kenelläkään ei ole enää kokonaiskuvaa eikä kukaan pysty enää näkemään yksityiskohtien yli. Se on perimmäinen syy, miksi valtiontalous sakkaa ja miksi sote-alueet eivät toimi.

Hyvät ystävät,

Me ajatteleme usein, että elämä alkaa syntymästä. Mutta ei se ala. Elossa oleminen alkaa syntymisestä. Elämä alkaa paradoksaalisesti kuolemasta. Elämä ja eläminen alkaa

sen huomaamisesta ja sen tunnustamisesta, että me olemme täällä vain pienen rajallisen ajan. Elämä saa merkityksen ja merkityksellisyyden sitä kautta, että ymmärrämme jonakin päivänä kuolevamme. Jokainen meistä.

Me olemme kuitenkin häivyttäneet kuoleman. Emme halua ajatella sitä, vaikka juuri sitä meidän pitäisi ajatella. Ei siksi, että joskus kuolemme, vaan siksi että ymmärtäisimme elää merkityksellisesti. Kun ajan rajallisuutta ei tarvitse ajatella, voi vain olla, chillata, elää niin kuin itselle sopii ja itseä huvittaa, mitä niistä muista. Kun uskallamme ajatella, että elämä myös päättyy, tajuaamme että se on lahja ja että päivämme ovat merkityksellisiä. Silloin me voimme elää merkityksellistä elämää, sellaista elämää joka tuntuu elämältä, joka tuntuu omalta, joka tuntuu merkitykselliseltä. Siksi minusta tuntuu sopivalta ja viisaaltakin puhua vanhuudesta, siis elämän siitä päästä, joka lähestyy kuolemaa, eikä piilottaa sitä johonkin muuhun termiin. Vanhuus muistuttaa meitä siitä, että me olemme elossa, edelleen, vielä niin monen lahjaksi saadun vuoden jälkeen.

Mutta mitä se merkityksellinen elämä sitten on? Nykyisessä tehtävässäni Kotiseutuliiton toiminnanjohtajana pääsen vierailemaan monien yhteisöjen syntymäpäivillä. Se on tosi mukavaa ja antoisaa. Mutta siinä tulee väistämättä miettineeksi ajan kulumista ja myös omaa vanhenemista. Tämän pohdinnan väliraporttina aion nyt kertoa teille, mikä on elämän tarkoitus. Suuret filosofit ovat miettineet ja kirjoittaneet pitkiä ja vaikeaselkoisia kirjoja elämän tarkoituksesta, niin pitkiä ja vaikeita että jos niitä alkaa kunnolla lukemaan, niin siitä itsessään voi tulla elämän tarkoitus.

Mutta en usko, että kysymys on niin vaikea. Ehkäpä elämän tarkoitus onkin hyvin yksinkertainen. Ehkäpä elämän tarkoituksena on päästä kotiin ja tuntea olevansa kotona, sekä hengellisesti että arkisessa elämässä. Siis rakentaa elämästään sellainen, joka tuntuu omalta, poimia siihen asioita, jotka saavat olon kotoisaksi ja tehdä niitä asioita, jotka kokee tärkeäksi ja joiden kautta voi ilmaista itseään ja tulla omaksi itsekseen.

Miten minä sitten olen henkisesti kotona, nyt tai vanhuudessa jos elinpäiviä riittää sinne asti? Missä ja millä tavalla sinä olet kotonasi? Minun facebook-syötteissäni on tänä syksynä ollut paljon sellaisia videoita, joissa palvelukodin asukkailla on kädessään paperi,

jonka toisella puolella lukee "minä olin" ja sitten kun hän itse tai joku toinen, jos hän ei enää itse pysty, kääntää paperin ja siellä lukee esimerkiksi opettaja, metsuri, siivooja, paperityöntekijä, mitä kukin on työkseen tehnytkin. Ne ovat mukavia videoita ja niillä on hyvä tarkoitus, mutta silti ne suututtavat minua joka kerta. Siinä vanhuksen arvo pelkistetään siihen, mitä hän on joskus ollut, eikä vain ollut, vaan tehnyt työkseen. Onko tosiaan niin, että työ on se, mitä me olemme, ja kun me emme enää ole töissä, emme enää ole mitään, ainoastaan "minä olin".

Näin ei tietenkään ole eikä saa olla, mutta niin me tunnumme silti ajattelevan. Tottakai, kun on elänyt kauan, on paljon sellaista, mitä oli. Mutta vielä enemmän on sitä, mitä on nyt. Kuka sinä siis olet nyt? Mikä tekee sinusta sinut? Millä tavalla sinä olet kotonasi tänään, ei menneisyydessä tai haaveissasi vaan nyt? Mikä on sinulle merkityksellistä elämää?

Arvoisat vanhukset, hyvä juhlaväki

Työ- ja rahaorientoituneet maailmankuvamme mukaan ihmisen elämä ensin rakentamista ja sitten riisumista. Että ensin ihminen kerää oppia ja tavaraa ja henkistä ja fyysistä voimaa, ja sitten häntä aletaan riisua niistä. Eli onko siis niin, että ihminen on valmis ja kokonainen vain yhtenä hetkenä, siinä kun rakentamisen ja riisumisen taitekohdassa? Yhteiskuntamme toimii monessa kohtaa aivan kuin näin olisi, mikä on tosi pötköä. Kaikki yhteiskunnat eivät ole ajatelleet näin. Sillä vanhuksilla, ikäihmisillä ja senioreilla on aivan yliverlainen ominaisuus verrattuna kehenkään muuhun: kokemus ja sen myötä tullut elämänviisaus. Ei ihminen ole viisaimmillaan rakentamisen ja riisumisen taitekohdassa, ei ainakaan 48-vuotiaana, näin uskon ja vähän toivonkin.

Näinä aikoina, kun me hukumme tietotulvaan ja eriytyneeseen osaamiseen, meillä on kyllä ihan tarpeeksi tiedontuottajia ja erikoisosaajia. Mutta meiltä puuttuu kokonaisnäkemystä ja elämän merkityksellistämistä pinnallisen raha-puheen ulkopuolella ja sijaan. Mikä siis on elämässä tärkeää, miten rajallista elämää kannattaisi elää, miten me osaisimme parhaiten elää yhdessä muiden kanssa? Kertokaa te vanhemmat se meille nuoremmille. Kertokaa silloinkin, kun emme osaa tai ymmärrä kysyä.

Kertokaa erityisesti perhe- ja ystäväpiirissä. Kertokaa, vaikka ei kukaan pyydä. Kertokaa, millaista elämä oli ennen, kertokaa mikä teille on ollut ja on tärkeää elämässä. Aika moni meistä harmittelee, kun ei aikanaan tullut kyselyä isovanhemmilta tai vanhemmilta tai muilta vanhoilta asioita. Toimikaa te nyt niin kuin olisitte toivoneet, että teidän nuoruutenne ajan vanhat olisivat toimineet, koska pelkään että uudet sukupolvet eivät siinä vanhojen muistelemisen pyytämisessä ole petranneet yhtään. Niin että kertokaa, kirjoittakaa, äänittäkää, videoikaa. Mikä vain on teille luonteva tapa. Siihen ei tarvitse odottaa kenenkään pyyntöä eikä lupaa. Veteraanin iltahuudossa lauletaan tavalla, joka sopii myös kaikille muillekin: ”Kertokaa, lastenlapsille lauluin, himmetä ei muistot koskaan saa”. Kertokaa, että me muistaisimme. Kertokaa, että me ymmärtäisimme. Kertokaa, että me osaisimme toimia oikein.

Kotiseutuliitossa on ollut jo useamman vuoden käynnissä ylisukupolvisen kotiseututyön Mestarit&Kisällit -toimintamalli. Siinä eri sukupolvet kohtaavat ja jakavat osaamistaan. Sen toiminta-ajatus on hieno: jokainen meistä on mestari ja jokainen meistä on kisälli. Rautalankamallissa vanhemmat voivat opettaa nuoremmille perinnetaitoja ja nuoremmat vanhemmille digitaitoja. Jokaisella meistä on siis jaettavaa ja jokaisella meistä on saatavaa yhteisissä kohtaamisissa. Jokainen on arvokas, sellaisella osaamisella ja sellaisella tiedolla kuin hänellä on.

Ihminen on arvokas sellaisena kuin on juuri nyt. Ei sen perusteella, paljonko hän tuottaa yhteiskunnalle taloudellista lisäarvoa. Ei sen perusteella, mitä oli joskus ennen. Ei sen perusteella, minkälaisessa kunnossa on. Sinä olet arvokas sellaisena kuin olet, tänään. Koska elämä on tänään ja nyt.